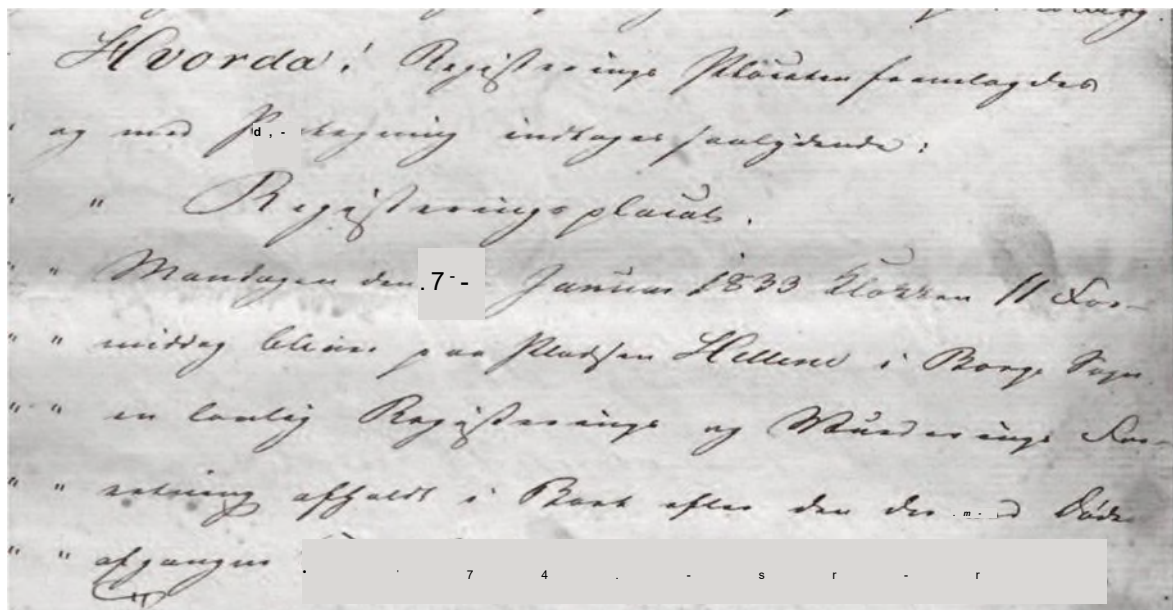

Skifter, eiendomsregistre og branntakster

- skattekister for lokalhistorikere og slektsforskere

Illustrasjon 1

Av Karl Ottar Fjeld

Kildene en lokalhistoriker eller slektsforsker har til rådighet er mange. To av de viktigste for slektsforskeren er naturligvis kirkebøkene og folketellingen. Alle vet jo hva disse inneholder, og de som nå er lagt ut på Internett har gitt de mange interesserte et fabelaktig verktøy. Dessverre er det også slik at mange nesten utelukkende holder seg til kirkebøkene og folketellingene i sin leting etter sine aner og slektninger.

Med disse kan man greit nok bygge opp slektstreet med vitale data for de enkelte personene, men som oftest vil det bli smått med annen informasjon. For å komplettere er vi nødt til å gå inn i andre kilder. To av de viktigste i så måte er skiftene og eiendomsregisterne. Jeg har lagt merke til at mange vegrer seg for å gå inn i denne materien. Det kan

skyldes både at informasjonsmengden synes overveldende, og at man finner det besværlig å lese protokollene det er tale om. Men den jobben man legger ned ved å dykke i disse kildene vil kunne gi veldig mye tilbake. Dette er ment som en hjelp til å komme i gang!

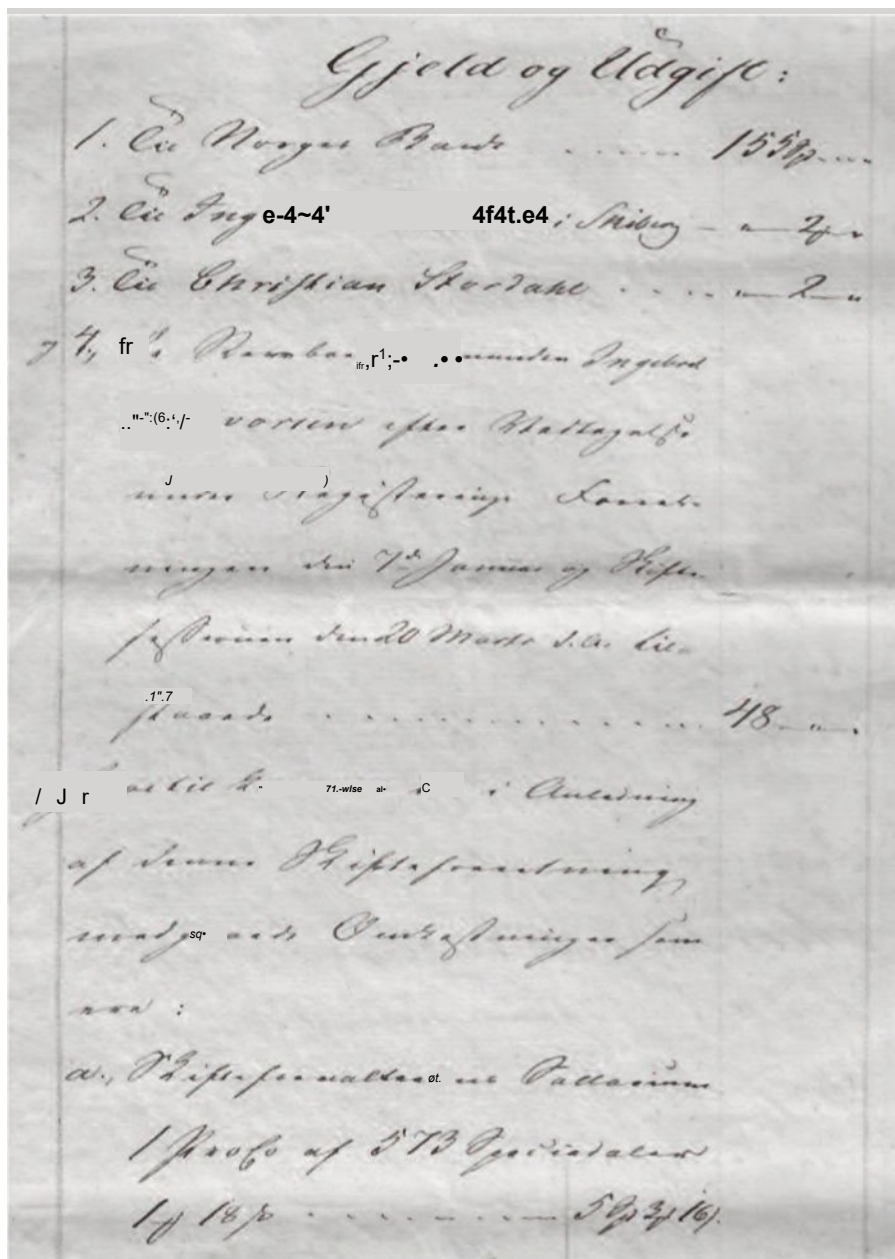
SKIFTER

For å ta begrensningen først: Det ble ikke skiftet etter alle. Vi kan regne med at kun omtrent 20% av dødsfallene på 1700- og 1800-tallet førte til skifte. Men man skal huske på at svært mange av de døde var barn og umyndige personer uten eiendeler. Christian Vs norske lov inneholder bestemmelser om når det måtte skiftes. Det gjelder når det finnes umyndige arvinger, eller når arvinger er fraværende, eller ingen arvinger finnes. Som regel ble gjenlevende ektefelle sittende i uskiftet bo. Når det var opprettet

gjensidig testamente mellom ektefellene, var det heller ingen plikt til å skifte. De fattigste var fritatt for skifte.

Ansvar for skifteforvaltningen lå hos sorenskriveren. Avviklingen av skiftene ble ofte overlatt fullmektiger, som for eksempel lensmennene. I begynnelsen ble det brukt en protokoll. I denne ble ført både arvelater, arvinger, boets eiendeler, gjeld, utestående fordringer, beregning av størrelse på arvepartene og fastsetting av hvordan de enkelte arvinger skal få sin del av arven. Senere ble det ført tre protokoller, registrering, behandling og slutning. Disse kan man altså finne i sorenskriverarkivene i Statsarkivet. Men for Borge og Torsnes' vedkommende finnes registreringsprotokollene fra 1841 av i lensmannsarkivet.

I tillegg til protokollrekkene som er

Illustrasjon 4

samme navn på samme tid i kildene. I slike tilfeller vil skiftene kunne hjelpe til med å lokalisere rett person.

Det finnes også skifteordninger ved siden av den ordinære. Frem til 1809 var det egne skifter for geistlige. Disse er interessante og kan vise seg svært nyttige fordi også skoleholdere og klokkeble omfattet av denne ordningen. Protokoller og dokumenter finnes i prostearkivene ved statsarkivene. Også de militære hadde sine egne ordninger. Skiftedokumentene finnes for disse i Generalauditørens arkiv i Riksarkivet og i lokale militærarkiv i statsarkivene.

Det hender at skifteprotokoller mangler. I slike tilfeller kan man gjøre seg nytte av skiftedesignasjonene, lister over skifter fra hver skifterett. Disse er ikke så detaljerte som selve skiftene, men kan likevel være svært verdifulle når protokollene mangler. Etter reskript 21. april 1764 skulle designasjonene sendes til amtmannen eller stiftsamtmannen. Slike kan altså finnes både i sorenskriverarkivene, og amt- og stiftamtarkivene. Disse ligger i statsarkivene.

Som supplement til skifteprotokollene kan man ty til auksjonsprotokollene. Disse ble ført ved tvangs- og frivillige auksjoner, og kan inneholde mye interessant infor-

masjon. De kan finnes i sorenskriver og/eller lensmannsarkivene. Vi kan i denne sammenheng også ta med Overformynderiets ruller. Disse ble ført for å kontrollere at vergene for umyndige forholdt seg korrekt til sine myndlinger, og de inneholder mye person historisk informasjon. Rullene fra før 1858 vil kunne finnes i sorenskriverarkivene. For tiden etter skal rullene finnes i kommunearkivene.

Skifteprotokollene og de andre som nevnes her er i liten grad lagt ut på Internett.

EIENDOMSREGISTRE

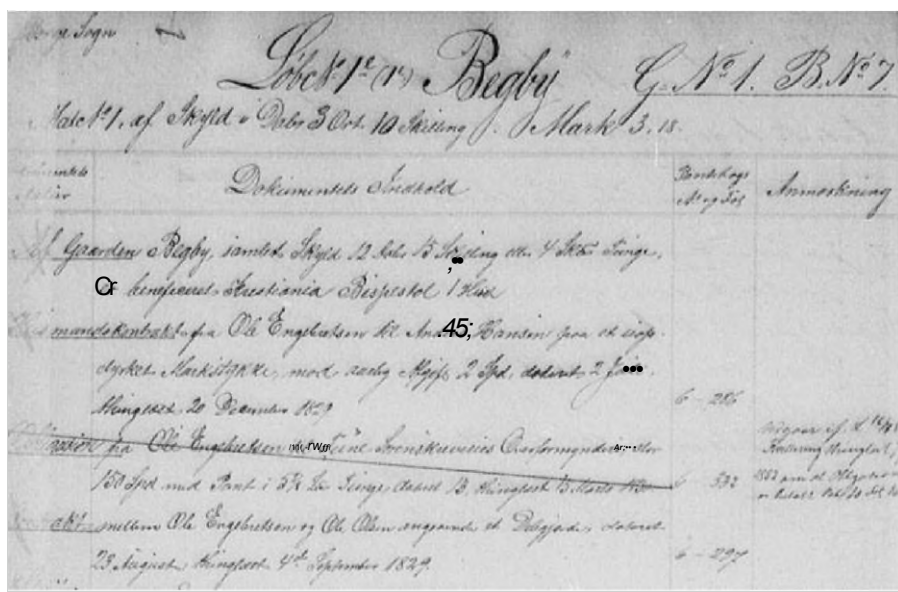
Mye av menneskers liv er knyttet opp mot bosted og eiendom. For slektsforskere er det naturligvis veldig interessant å få vite om slikt. For å finne informasjon om eiendomsforhold, kan vi gå til panteregistrene og pantebøkene. Disse er nå lagt ut på Internett fra Digitalarkivet. Panteregistret inneholder kortfattede opplysninger om eiendomstransaksjonene for hver gård, hvert bruk og hver tomt i kommunen. Hvert matrikelbruk føres opp på egne sider.

Her står altså et ekstrakt av dokumentet, sammen med en henvisning til Panteboka. Denne inneholder hele dokumentet. I mange tilfeller vil det gi svært viktig detaljinformasjon både om eiendomsobjektet og de personene transaksjonen gjelder. I eksemplet ovenfor er oppført en husmannskontrakt fra Ole Engebretsen til Anders Hansen. Opplysningene er summariske, men ved å slå opp i panteboka, folio 6/286, kan vi få vite mer.

Ser det vanskelig ut? Med litt trening vil det gå greit å lese slike dokumenter. Det kan lønne seg å bruke litt tid og krefter på det.

BRANNTAKSTER

I tillegg til panteregister og —bøker er branntakstene en uvurderlig kilde. Disse beskriver i detalj alt som blir forsikret, våningshus, uthus, gjerder og flaggstenger. De forteller om størrelse, rominndeling, materialbruk og antall vinduer og dører. I

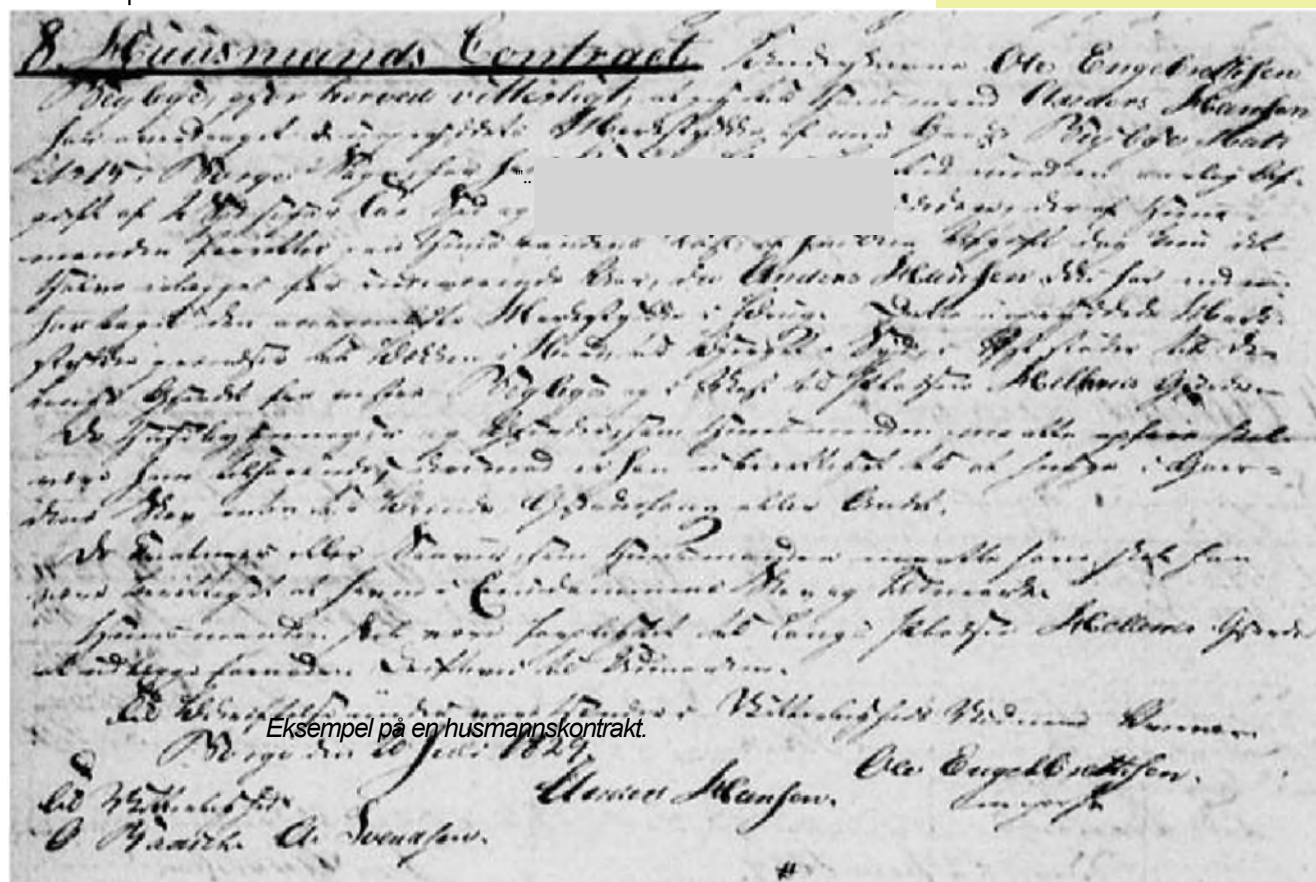

Panteregister på gården Begby i Borge.

tettbygde strøk angis også hvem som er naboer, i hvilken retning, og hvor langt unna. Takstene ble holdt med visse mellomrom, og derfor kan man i mange tilfeller følge eventuelle forandringer som er blitt gjort gjennom tidene. I noen tilfeller finnes kart og skisser fra tidligere tider. Branntakster fra landdis-triktene finnes fra rundt 1845. Ar-kivet til Norges Brannkasse er delt mellom Riksarkivet og stats-arkivene. I Riksarkivet finnes dokumentene med eventuelle bilag, mens statsarkivene har protokollene. Dokumentene i Riks-arkivet er praktisk ordnet etter

matrikkelnummer for hver kom-mune, mens protokollene er skrevet kronologisk. Det vil derfor være lettere å orientere seg i dokuments-amlingen, men det kan forekomme at visse dokumenter mangler. Det finnes også branntakster fra Akers-hus gjensidige Brandssuransefor-ening i Statsarkivet i Oslo. Mange i vårt distrikt var assurert i dette sel-skapet.

De tre kildegruppene jeg har nevnt her vil kunne gi slektshistorien din en helt ny dimensjon.

Eksempel på en husmannskontrakt.